

Ο Ανδρούτσος στην Πρέβεζα (1776-1798)
Μία ανέκδοτη επικήρυξή του από τους Τούρκους *

Μία από τις τραγωδίες του μεγάλου εταίρου της Φιλικής Εταιρείας Ιωάννου Ζαμπελίου του Λευκαδίτη, τις τυπωμένες εις την Κέρκυρα το 1844 και αφιερωμένες στους μεγάλους άνδρας της Ελληνικής Επανάστασεως, είναι και η τραγωδία με τον τίτλον «Ο Οδυσσεύς Ανδρούτσος». Εις τον πρόλογόν της ο μέγας και θαρραλέος πατριώτης απευθύνεται εις την Σεβαστήν Κυρίαν Ακριβή Τσαρλαμπά με τα εξής λόγια:

«Μετά του υιού σας Οδυσσέως ότε ποτέ διά την άλωσιν της Πρεβέζης παρά του Αλή πασά Τεπελενλή κατέφυγε, εις την Λευκάδα, συνέζησα και συνηλικιώτην. Μετ' αυτού πάλιν, ότε περί τας αρχάς του έτους αωκα' (1821) πριν της ελληνικής επανάστασεως, μετέβην εις την νήσον, συνέφαγον και συνεχόρευσα,¹ και γνωρίσας περισσότερον την καρδίαν του είπα: ούτος βεβαίως μέλλει να δοξασθή. Ήτο παντός άλλου εκ των κορυφαίων του Ιερού Αγώνος ... Παρεκινήτην να τον τραγωδήσω, όπως διασκορπίσω τα μαύρα νέφη υπό των οποίων οι θανατώσαντες τότε αυτόν, εσκόπευον να θάψωσι το όνομά του, ως έθαιψαν σκοτεινώς κάτωθεν της Ακροπόλεως το νεκρόν σώμα ... Κατήντησας εις βαθύ γήρας, προσκαρτερούσα εις τα δεινά τα οποία είδες και έπαθες ... Αλλ' απήλαυσας και αγαθόν σπάνιον προς άλλην γυναίκα. Εχρημάτισας σύζυγος του Ανδρούτσου και μήτηρ του Οδυσσέως».

* Το άρθρο δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Αγών Πρεβέζης* με τον τίτλο «Ο Ανδρούτσος στην Πρέβεζα» σε τρεις συνέχειες, στα φύλλα 48 της 9.1.1956, σελ. 1· 49 της 16.1.1956, σελ. 2 και 50 της 23.1.1956, σελ. 2 & 3. Αναδημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Ηπειρωτική Εστία*, τχ. 47, Μάρτιος 1956, σελ. 240-246. Αναπαράγεται η δημοσίευση της *Ηπειρωτικής Εστίας*.

¹ Ο Ζαμπέλιος εννοεί το περίφημον δείπνον και τον χορόν που έκαμε στο σπίτι του τις αποκριές του Φεβρουαρίου 1821 στη Λευκάδα, εις το οποίον έλαβον μέρος πολλοί περίφημοι καπεταναίοι της Ρούμελης και της Ηπείρου μεμνημένοι στα σχέδια της Φιλικής Εταιρείας. Στο αποκριατικό αυτό τραπέζι ο Ιωάννης Ζαμπέλιος αντήλλαξε με τούτους τις σκέψεις του και έβαλαν τα σχέδια για τον Μεγάλο Αγώνα, που άρχισε μετά δύο μήνες. Μαζί με τους Καραϊσκον, Τζόγκαν, Καραστάτην, Βαρνακιώτην και άλλους καπεταναίους ήταν εκεί και ο 22ετής περίπου Οδυσσεύς. Μετά το τραπέζι όλη η αποκριατική αυτή παρέα με τα όργανα και τα βιολιά κατευθύνθηκε στην ιστορική πλατεία της Λευκάδος, όπου έγινε δημόσιος χορός και έπειτα, κατά τα μεσάνυχτα, αποχαιρετίσθηκαν ασπάζόμενοι ο ένας τον άλλον και με τις ευχές του Ζαμπέλη. «Και του χρόνου στην ελεύθερη Πατρίδα». Γι' αυτό οι Λευκαδίτες καυχώνται ότι ο Ιερός Αγών ξεκίνησε από το νησί τους.

ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΣ

ΠΑΤΗΡ ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΟΥ

ΕΙΚΟΝΑ 1: Ο καπετάν Ανδρούτσος, πατέρας του Οδυσσέα Ανδρούτσου
Ευλογραφία Σάββα Παρασκευά, Ποιητική Ανθολογία 1890
(Αρχείο Ιδρύματος Ακτία Νικόπολις, ΙΑΝ 0508)

Είναι γνωστή η τραγική εκτέλεσις του ήρωα Οδυσσέα (5.7.1825) κατά διαταγήν του Κωλλέτη, λίγο καιρό μετά τον διορισμόν (2 Ιουνίου 1825) του Ιωάννου Γκενοβέλη από τον Κωλλέτη, ως επάρχου των Αθηνών, στον παλιό βενετσάνικο πύργο της Ακροπόλεως. Ο λόγος όμως εδώ δεν είναι για τον Οδυσσέα. Πρόκειται για τον πατέρα του, τον διάσημον καπετάνιο της Ρούμελης και συναγωνιστή του Λάμπρου Κατσώνη. Αλλά πώς πρωτο-εμφανίσθηκε στην Πρέβεζαν ο Ανδρούτσος; Είναι σωστή η χρονολογία (1776-1798) της επιγραφής στην πλάκα που κολλήσαμε στο σπίτι του Ανδρούτσου στις εορτάς της εκατονταετηρίδας το 1930; Επάνω σ' αυτό το σημείο θα εκταθώ ολίγο.

Στο πολυτιμώτατον Αρχαιοφυλακείον Λευκάδος, που το διευθύνει ο εξαίρετος πατριώτης Γεώργιος Παρίσης, υπάρχει ένα σπανιώτατο και μεγάλης αξίας δοκουμέντον με χρονολογίαν 12.1.1787. Είναι μια επικήρυξις του Ανδρούτσου εκδομένη στην Άρτα από τον εκεί βοεβόδα και κατά διαταγήν, όπως γράφει ο τίτλος, του Χουσεΐν Αλή πασά. Μεταξύ των άλλων η επικήρυξις αυτή καλεί τις βενετσιάνικες αρχές της Άγιας Μαύρας να κυνηγήσουν και να μη δώσουν άσυλον στο ζορμπά Ανδρούτζο, που «αφού εχάλασε την Λεβαδειά κίνησε τώρα κατά τα μέρη της Πρέβεζας και αφού έκανε παρέα με άλλους κακοποιούς και ζορμπάδες πάνε να βλάψουν τον βασιλικό τόπο και τους ανθρώπους του ...».

Το ακριβές και πλήρες κείμενο του σπουδαιοτάτου αυτού εγγράφου δημοσιεύω εν συνεχεία. Το είχα διαβάσει στις 21 Αυγούστου 1955 στο Αρχαιοφυλακείον Λευκάδος, όπου είχα πάει για τις γιορτές του φεστιβάλ, τη βοήθεια και συνεργασία του κ. Παρίση, που από την θέσιν τούτη τον ευχαριστώ θερμά για την εξυπηρέτησιν και εξαίρετη προθυμία που δείχνει στους μελετητάς του Αρχαιοφυλακείου και έδειξε και σε μένα.

Στα 1787, λοιπόν, παρουσιάζεται ο Ανδρούτζος για πρώτην φοράν στα μέρη της βενετοκρατουμένης Πρέβεζας όπου συγγένεψε με την βενετικής καταγωγής οικογένεια του Πάνου Τσαρλαμπά και επήρε γυναίκα του την Ακριβή. Αυτή είχεν αδελφούς, όπως γράφει ο Ζαμπέλιος, τους Αλέξανδρον, Ιωάννην και Βαγγέλη. Πώς τώρα η επίσημη ιστορία του σχολικού εγχειριδίου γράφει ότι [Ο Οδυσσεύς] εγεννήθη το 1770 δεν το καταλαβαίνω. Το 1798 πρέπει να ήταν ο νεαρός Οδυσσεύς 18 ετών. Δεν είναι όμως σωστό αυτό. Τότε κατά την φυγήν του στην Λευκάδα ήταν παιδί, αναφέρει ο Ζαμπέλιος, φυσικά 10-12 ετών.

Ο ιστορικός Τάκης Κανδηλώρος γράφει ότι ο Ανδρούτσος, από τις Λιβανάτες της Λοκρίδος, ήταν γιος του Αθανασίου Βερούση. Περιέργο είναι πως ένα άλλο έγγραφο του Αρχαιοφυλακείου Λευκάδος αναφέρει κάποιον επίσημο ζορμπάν και κλέφτην Βερούτση ονομαζόμενον.

Παραθέτω εν επισημω αντιγράφω το περίφημον έγγραφον.[∇]

«Από τον μουχαμέταγα βεκίλην² του ενδοξοτάτου χουσεήμπεη αλη-
πασαζάδε³ βοεβόντα της / άρτας προς τον εξοχώτατον φίλον ακριβόν προ-
βλεπτήν εκστραορδινάριον της αγίας μαύρας πολλούς / και ακριβείς χαι-
ρετισμούς. Με το να επήγεν ο χουσεήμπεης βοεβόντας και αυθέντης μου
εις αργυ/ρόκαστρον δι' ολίγας ημέρας με άφησεν εμένα βεκίλην εδώ και
μου έπαράγγειλε διά κάθε υπόθε/σιν οπού τύχη να σας γράψω από μέρος
του και δι' αυτό Σας φανερόνω οπού ο ανδρουτζος ζουρ/μπάς και κλέπτης
οπού εχάλασε το μέρος της λειβαδιάς πέρσυ και είναι κινηγημένος από τον
βασι/λέα μας εβεβαιώθημεν πως ευρίσκεται εις πρέβεζα και φυλάττεται
εκεί· μάλιστα ήτον και λαβω/μένος και εις πρέβεζαν κρυφά ιατράθη και
δεν ησυχάζει αλλά κάποτε ευγαίνει εις το συνόρο και / ανταμώνεται με
παρομοίους κακοποιούς ανθρώπους και μελετούν την ερχομένην άνοιξιν
να εύγουν / πάλιν ζουρμπάδες να χαλάσουν τον τόπον του βασιλέως μας.
Δι' αυτό Σας δίδω την είδησιν οπού να κάμετε κυβέρνησιν να τον βαρέσε-
τε ή να τον πιάσετε ή το ολιγώτερον καν να τον διώξετε απ' / αυτά τα μέ-
ρη ότι έρχετε πολύ βάρος τόσον από τον μπασμπόγλη τον κούρτπασα⁴
όσον και από το / δουβλέτι. Δεν είναι χρεία να Σας γράψω περσότερον, δι'
αυτήν την υπόθεσιν ότι είναι μεγάλη και / πρέπει να κάμετε κυβέρνησιν
μίαν ώραν αρχήτερα. Ταύτα και Σας προξενούμεν από τον θεόν / υγείαν

[∇] Διατηρήσαμε την ορθογραφία του κειμένου, όπως δημοσιεύτηκε από τον Βασιλά. Προσθέ-
σαμε το σημείο « / » στο τέλος κάθε σειράς τού δημοσιευμένου στην *Ηπειρωτική Εστία*
κειμένου.

² Βεκίλης = τοποτηρητής, αντικαταστάτης, κατά τον κ. Μπόγκαν.

³ Χουσεϊν Αλή πασά ζαδέ σημαίνει, κατά τον κ. Μπόγκαν, ευπατρίδης αλλά και υιός, δηλαδή
Χουσεϊν υιός του Αλή πασά. Ποιος να είναι άραγε αυτός ο Χουσεϊν και γιατί πάει στο Τε-
πελένι, στην πατρίδα του Αλή πασά;

⁴ Ο Κούρτ πασάς του τούρκικου εγγράφου, είναι ο γνωστός στην ηπειρωτική ιστορία σατρά-
πης των Ιωαννίνων με το όνομα Καλό-πασάς, προκάτοχος του διαβόητου Αλή πασά, που
όταν τον έπιασε αιχμάλωτο για τις ληστείες που έκαμε, λυπηθείς την νεότητά του (ήταν τό-
τε ο Αλής 17 ετών) και θαυμάσας την παλληκαριά του δεν τον εθανάτωσε. Ο Κούρτ πασάς
ήταν το 1786, μπάσμπογλη = υψηλότατος, τιμητικός τίτλος πασά των Ιωαννίνων.

και ευτυχίαν. 1787 Ιανουαρίου 27 άρτα».⁵

Από τούτο γίνεται γνωστόν πως ο Χουσεΐν μπέης Αλή πασάς ζαδές, είχε πάει στο Αργυρόκαστρο. Ο Κανδηλώρος μας πληροφορεί πως εις την Πρέβεζαν ο Ανδρούτσος ενυμφεύθη την 13 Μαρτίου 1786 την Ακρίβω ή Ακριβή του Τσαρλαμπά, επισήμου οπλαρχηγού της Πρέβεζας και ότι εσώζετο ως τα 1930 το προικοσύμφωνον. Φαίνεται πως η οικογένεια αυτή ήταν βενετικής προελεύσεως και θα εγκατεστάθη στον τόπο μας μετά το 1730. Εις το Αρχαιοφυλακείον Λευκάδος σώζονται αναφοραί του *Pizo Ziarlamba*, των ετών της γαλλικής κατοχής (Ιούλιος 1797 έως Οκτώβριος 1798), μετά την οποίαν και η Λευκάδα, μαζί με τ' άλλα Επτάνησα, περιήλθον στους Ρωσσοτούρκους.

Με την κηδεστίαν αυτήν αφού ισχυροποιήθηκε πολύ και απέκτησε ατρόμητους οπλαρχηγούς και οπαδούς, όπως τον Αλέξη Καλόγηρον, Καλλιακούδα, Χρόνη, Κατούνα, Γυφτάκη, Γιώργο Μωραΐτη, Αρβανιτογιάννη, Μαυροδήμον, Ζαχαράκη και Ντελή Αχμέτ και με 1.500 οπαδούς έκαυσε την Λεβαδειά, έχοντας παράπονα κατά των δημογερόντων. Αυτό το επεισόδιο αναφέρει δημοτικό τραγούδι και το δημοσιευόμενο έγγραφο του βοεβόδα της Άρτας.

Το 1787 ο Ανδρούτσος διωρίσθη από τον Σουλτάνον, που ήξερε το τεράστιο κύρος του, Δερβέναγας της Στερεάς, μη λαμβάνοντας υπ' όψει τον χαλασμόν της Λεβαδειάς που αναφέρει το δημοτικό τραγούδι και το έγγραφον του βοεβόδα της Άρτας. Τον ίδιο χρόνο αναγνωρίσθη από τον Σουλτάνον δερβέναγας της Μακεδονίας και Ηπείρου ο διαβόητος Αλή πασάς Τεπελενλής, που ήταν επίσης ζορμπάς και συνδεόταν, κατά τον ιστορικόν Κανδηλώρον, με τους δεσμούς της αδελφοποιίας με τον Ανδρούτσο. Υπάρχει και άλλο έγγραφον στο Αρχαιοφυλακείον Λευκάδος, που τιτλοφορεί τον Αλή πασά στο χρόνο τούτο Ενδερμμέν μπασι-μπόγ. Σ' αυτή την χρονολογία της φυγής του Ανδρούτσου στην Πρέβεζα (1786) και της προστασίας του στου οπλαρχηγού Πάνου Τσαρλαμπά τα σπίτια ή στα φράγκικα, δηλαδή βενέτικα καράβια, στην Πρέβεζαν, πρέπει να αναφέρεται το γνωστό δημοτικό τραγούδι:

⁵ Το μήκος και πλάτος της επιστολής είναι το αυτό με το του παρόντος αντιγράφου, δηλαδή κόλλας αιτήσεως· η ορθογραφία και το μήκος εκάστης σειράς διτηρήθησαν ως είναι εν τω πρωτοτύπω· προς το δεξιόν μέρος της τετάρτης σελίδος και κατά μήκος ταύτης είναι εγγεγραμμένη η διεύθυνσις ακριβώς ως υπάρχει όπισθεν του παρόντος αντιγράφου ήτοι: «Εξοχώτατον Μάρκον Τσικόνιαν προβλεπτήν της Αγίας Μαύρας».

«Ανδρούτσο μ' πού ξεχειμάζες το φετεινό χειμώνα;
Που ήταν τα χιόνια τα πολλά και τα βαρεία χαλάζια;»
«Στην Πρέβεζα ξεχειμάζα στου Τσαρλαμπά τα σπίτια,⁶
κ' είχα νομάτους διαλεχτούς ...».⁷

Αυτό που γράφει το έγγραφο, πως φυλάσσεται στην Πρέβεζα, όπου και γιατρεύθη από λαβωματιά, μας πείθει πως ήταν ήδη παντρεμένος από το 1786. Είναι πιθανόν αυτή την επικήρυξη του βοεβόδα Μωχαμέτ Αγά να την έβγαλε αυτός χωρίς την γνώμην του Αλή πασά. Το κείμενον είναι γραμμένον και ελληνικά όπως παραπάνω το δημοσιεύω, και τουρκικά εις άλλο συνημμένο χαρτί και απευθύνεται εις τον Μάρκο Τσικόνια, εξτραορδινάριο προβλεπτήν της Αγίας Μαύρας, εις τον οποίον υπάγονταν διοικητικά και η Πρέβεζα στον καιρό της βενετοκρατίας.

Εις την Πρέβεζα ερχόμενος από το Τριέστι με το καράβι του, ο περίφημος κουρσάρος Λάμπρος Κατσώνης και κάνοντας έναρξιν του θρυλικού εναντίον των τουρκικών πλοίων σχεδίου του, συνάντησε το 1788 ή το 1790 τον διάσημον Ανδρούτσο, συνομίλησαν και έβαλαν τα σχέδια για το μεγάλο έργο και του εβάφτισε τον μικρόν Οδυσσέα που εγεννήθη το 1788 ή 1790. Σώζεται το σπίτι τούτο, όπου εντοιχίσαμε πλάκα με την επιγραφήν «εδώ είναι το σπίτι του καπετάν Ανδρούτσου (1776-1798)». Δεν ξέρω γιατί ο μακαρίτης γιατρός Γερογιάννης έκαμε έτσι την χρονολογίαν αυτή. Να την ήξερε άραγε ο Ανδρούτσος την Ακριβή πρωτίτερα, δηλαδή προ του γάμου των; Δεν είναι απίθανον να ήλθε σε συνεννόησιν και με άλλους καπεταναίους, στην Πρέβεζαν ο Λάμπρος Κατσώνης, όπου είχαν αυτοί ενδιαίτημα και καταφύγιο.

Το σπιτάκι αυτό, που εντοιχίσαμε την αναμνηστική πλάκα το 1930, ανήκε στη μάννα του Χαϊνόπουλου, Πρεβεζάνα, το γένος Θεοχάρη μακρινή συγγενή του Τσαρλαμπά. Κοντά στο σπίτι υπήρχε και βρύση του παλιού βενετσάνικου υδραγωγείου, που λέγεται ακόμη, καταστρεμμένη πια, «Βρύση του Ανδρούτσου» και η συνοικία Ανδρουτσέικα και λαϊκόν δίστιχον:

«Από την βρύση τ' Ανδρούτσου ως του μουλά Σουλεϊμάν
όλοι ζουρλοί με φιρμάν».

Ήταν επί τουρκοκρατίας τόπος γλεντιού και διασκεδάσεων από τους εύθυμους κατοίκους των σπιτιών του δρόμου αυτού.

⁶ Σε άλλη παραλλαγή «Στην Πρέβεζα ξεχειμάζα σε φράγκικα καράβια».

⁷ Τους ανέφερα παραπάνω ποίοι ήσαν.

Το ότι ετρομοκρατήθη και η Ανδρουτσaina (Ακριβή Τσαρλαμπά) κατά το χαλασμό (12.10.1798) και κατέφυγε στην Λευκάδα μαζί με πολλούς Πρεβεζάνους δεν είναι παράξενο, αφού και τα αδέλφια της ήσαν θερμοί γαλλόφιλοι και πρωτοστάτησαν στον ερχομό των Γάλλων, αδιάφορο αν πρόωρα, την αυγή της μοιραίας ημέρας, φοβήθηκαν και εγκατέλειψαν το πεδίο της μάχης μαζί με τους οπαδούς των, πιεζόμενοι από την πολλαπλάσια δύναμη των Τουρκαλβανών του Αλή πασά και Μουχτάρ πασά.

Μετά τον χαλασμό του Κατσώνη στο Πόρτο Κάγιο της Λακωνίας, ο Ανδρούτσος έφθασε στην οικογένειά του εις Πρέβεζαν το 1793 και εκείθεν αναχώρησε για το Κάταρο της Β. Αλβανίας, βενετικό λιμάνι, σκοπεύων να φύγει διά Μαυροβουνίου και Σερβίας εις Ρωσσίαν προς συνάντησιν του Κατσώνη. Εκεί η τρομοκρατημένη βενετική εξουσία, την οποίαν υπηρετήσε 15 χρόνια και πλέον, τον συνέλαβε και τον παρέδωσε στους Τούρκους για να τους φανή ευάρεστη. Εκρατήθη δεμένος στας φυλακάς του ναυστάθμου της Κωνσταντινουπόλεως και εστραγγαλίσθη το 1798 από τους Τούρκους, την επομένην που έκαμε διάβημα εις την Υψηλήν Πύλην ο Γάλλος πρεσβευτής για να τον αποφυλακίση.

Πολλά δημοτικά τραγούδια αναφέρονται στους ηρωισμούς και τα κατορθώματα του Καπετάν Ανδρούτσου, αλλά σε κανένα, όσο ξέρω, δεν γίνεται λόγος για την Ιθάκη, όπου συναντήθηκαν Κατσώνης και Ανδρούτσος, τα είπανε και έγιναν και κουμπάροι.

Ο Νικόλαος Πολίτης γράφει πως στα 1771 ο Ανδρούτσος ήταν πρωτοπαλλήκαρο του οπλαρχηγού Μήτρου Βλαχοθανάση, από την Βουνιχώρα της Φωκίδος καταγομένου ... «ο Ανδρίτσος μελετών επίθεσιν κατά του Μουχτάρ πασά της Ναυπάκτου, έπεισε τον Βλαχοθανάση, που τον είχε ψυχοπατέρα του, να μετάσχη του αγώνος, μολονότι εκείνος ήθελε να ησυχάση από τους πολέμους γιατί είχε πια γεράσει· εις την μάχην πέφτει νεκρός ο Βλαχοθανάσης και δεινός αγών συνάπτεται μεταξύ των πολυαρίθμων Τούρκων και των ανδρών του Ανδρούτσου για το κεφάλι του γέρου αρματολού:

Κι' Ανδρούτσος βγάνει μια φωνή πικρή φαρμακωμένη.
Παιδιά τραβάτε τα σπαθιά κι αφήστε τα ντουφέκια
να μη μας πάρη η Τουρκιά του Βλάχου το κεφάλι,
που γέρασεν αρματολός στους κλέφτες καπετάνιος».⁸

⁸ Πολίτης Νικόλαος, *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*, Αθήναι 1932, σελ. 59.

Ο Νικόλαος Πολίτης γράφει εις πρόλογον άλλου δημοτικού τραγουδιού για τις περιπέτειες του Ανδρούτσου μετά την καταστροφήν του συμπολεμιστού του Κατσώνη από τους Τούρκους, στο Πόρτο Κάγιο της Λακωνίας (1792), ότι «χωρισθείς αυτού, διέσχισε ηγούμενος 500 ανδρών, κατά μήκος την Πελοπόννησον επί 40 ημερόνυκτα πολεμών προς τους διώκοντας αυτόν 6.000 Τούρκους, κατορθώσας να διαπεραιωθή εις Πρέβεζαν». Να ένα μικρό κομμάτι του σχετικού με τον Ανδρούτσο δημοτικού τραγουδιού εκ της συλλογής του Πολίτη.

«Κλαίνε τα μαύρα τα βουνά παρηγοριά δεν έχουν
δεν κλαίνε για το ψήλωμα δεν κλαίνε για τα χιόνια.
Η κλεφτουριά τ' αρνήθηκε και ροβολάει στους κάμπους.
Η Γκιώνα λέει της Λιάκουρας κι' η Λιάκουρα της Γκιώνας
Βουνί μ' πούσαι ψηλότερα κι' από ψηλά αγναντεύεις,
πού νάναι, τί να γίνηκαν οι κλέφτες οι Ανδρουτσαίοι.
Σαν πού να ψένουν τα σφαχτά, να ρίχνουν στο σημάδι,
σαν ποια βουνά στολίζουν με τούρκικα κεφάλια», κ.λ.π.

Τα παλληκάρια του καπετάν Ανδρούτσου τα εξύμνησε η δημόδης μουσα. Η συλλογή των Δημοτικών τραγουδιών του Πάσσοβ περιέχει πολλά για τα κατορθώματά τους τραγούδια.

Ένα από τούτα είναι ο καπετάν Ζαχαράκης. Κατάγεται από την σουλιώτικη φάρα των Τζωρτζαίων και έλαβε μέρος στη μάχη της Νικοπόλεως παρά το πλευρόν των Γάλλων (24 Οκτωβρίου 1798 ν.ημ.). Αφού εγλύτωσε από κει, ήλθε στα μέρη της Υπάτης (Πατρατζίκι) και έγινε πρωτοπαλλήκαρο του διασήμου οπλαρχηγού Μήτσου Κοντογιάννη. Το 1806 ο Αλή πασάς των Ιωαννίνων έστειλεν εναντίον του τον φοβερόν Ιουσούφ Αράπη με πολλές δυνάμεις. Αυτός εκάλεσε τον Ζαχαράκη και τους άλλους κλέφτες να παραδοθούν:

«Κι' όσοι ρωμιοί κι' αν τ' άκουσαν πάνε να προσκυνήσουν.
Κι' ο Ζαχαράκης το σκυλλί δεν πάει να προσκυνήση.
Πιάνει και γράφει μια γραφή κι' ένα κομμάτι γράμμα
και πιάνει κ' ένα ζωντανό, στέλνει του Σουφ-Αράπη.
– Δεν σε φοβάμαι βρε σκυλλί, δυό παραδών Αράπη,
τι έχω τριακόσιους στ' Άγραφα, χίλιους στο Καρπενήσι
κι' ατός μου βγαίνω στα βουνά με χίλιους πεντακόσιους
και δεκατίζω τα χωριά σένα του βρωμαράπη.
Τι κρύβεσαι Ιουσούφ Αγά, σαν την παλιοπουτάνα,

και περπατάς μες τα χωριά, παιδεύεις τους ραγιάδες;

Έβγα να πολεμήσουμε σαν άξια παλληκάρια».

Σε κάποια συμπλοκή ο Ζαχαράκης εξώντωσε τ' ασκέρι του Ιουσούφ Αράπη, που όταν το έμαθε ο Σατράπης των Ιωαννίνων εξεμάνη:

«Γράφει γραφή και μπουγιουρδί, στέλνει του Σούφ Αράπη.

“Ιουσούφ Αράπη μασκαρά, γαϊδουρογεννημένη,

σαν ήταν κλέφτες δυνατοί, τι πάγαινες κοντά τους;

μου χάλασες τ' ασκέρι μου τα πρώτα παλληκάρια”».

Γιος του Ζαχαράκη τούτου ήταν ο επίσης οπλαρχηγός Δημήτρης, που επολέμησε στην επανάσταση των Αλβανών του Γκιωλέκα στα 1847 και στα 1854, όταν ελληνικά ανταρτικά σώματα εισέβαλαν στην Ήπειρο και Θεσσαλία, με τον Κριμαϊκό πόλεμο, και τέκνον τούτου πάλι είναι ο οπλαρχηγός των μακεδονικών αγώνων (1900-1908) Κώστας Τζώρτζης Ζαχαράκης, που επολέμησε με εθελοντάς Πρεβεζάνους και Ηπειρώτας στην απελευθέρωση της Πρέβεζας από τους Τούρκους (21 Οκτωβρίου 1912) και στον πόλεμο του 1897. Είχε τσιφλίκια και αρχοντικό στην Καμαρίνα και είναι συγγενής του καπετάν Γιαννάκη Αλεξάνδρου.

Ο κλέφτης Χρόνης, παλληκάρι του Ανδρούτσου, εξεδικήθη άγρια τον αποσπασματάρχη (μπουλούκμπαση) Αλή Τσεκούρα, ο οποίος είχε σφάζει τα παιδιά του και είχε βάλει στον ντορβά τα κεφάλια τους.

«Πέφτει στραβός με το σπαθί, στο τούρκικο τ' ασκέρι,

βαρεί δεξιά, βαρεί ζερβιά, βαρεί μπροστά και πίσω.

Σφάζει Αρβανίτες δώδεκα και δυό μπουλουκμπασιδες.

Αλή Τσεκούρας έπεσε και τρεις απανουθιό του».⁹

Απόγονοι του καπετάν Χρόνη υπάρχουν και σήμερα στην Πρέβεζα. Του Ζαχαράκη δεν υπάρχουν άρρενες απόγονοι.

Περί του Ανδρούτσου οι αδελφοί Δήμο και Νικολό Στεφανόπολι γράφουν εις το περισπούδαστον βιβλίον,¹⁰ τους ότι είχε σχεδιάσει μίαν ευρείαν επανάστασιν εναντίον των Τούρκων αλλά φυλαγόταν πολύ να ανακοινώσει τα σχέδιά του εις την Κυβέρνησιν των Βενετών, προφανώς, διότι η παρακμάζουσα τότε Γαληνοτάτη Δημοκρατία ήθελε να τα έχει καλά με τους Τούρκους για να διασώσει τας κτήσεις της επί της Αλβανίας και

⁹ Ζαμπέλιος Σπυρίδων, *Άσματα Δημοτικά της Ελλάδος*, τυπογραφείο Ερμής, Κέρκυρα 1852, αριθ. 20. Εκ της ίδιας συλλογής είναι και το τραγούδι του Ζαχαράκη υπ' αριθμ. 85.

¹⁰ Stephanopoli Dimo and Nicolo, *Voyage de Dimo et Nicolo Stephanopoli en Grece, pendant les années V et VI, (1797 et 1798 v. st.)*, Paris 1800, σελ. 218.

Ηπείρου. Το δημοτικό τραγούδι όπου αναφέρεται ο χαλασμός της Λειβαδιάς και των Τρικέρων, δημοσιεύεται από τον Πάσσοβ, στην συλλογή των δημοτικών τραγουδιών του με τίτλο *ο Ανδρούτσος*.¹¹

«Τίνος μανούλα θλίβεται; τίνος μανούλα κλαίει;
Τ' Ανδρούτσ' η μάνα θλίβεται, τ' Ανδρούτσ' η μάνα κλαίει·
Με τα βουνά εμάλωνε και τα λιθοβολάει·
Εσείς βουνά της Έγριπος και σεις βουνά της Κιόνας
Και σεις βουνά της Λιάκουρας οπούστε λυπημένα,
Και σεις κορίτσια του Δαδιού να λεροφορηθήτε.
Ανδρούτσος αποκλείστηκε στο μέγα μοναστήρι,¹²
Δώδεκα μέραις πολεμά, δώδεκα μερονύχτια.
Φέρνουν τόπι' απ' την Έγριπο, κανόνι' απ' την Αθήνα,
Να ρίξουν να χαλάσουνε το μέγα μοναστήρι...».

Οι Ανδρουτσαίοι, συνεχίζει το τραγούδι, αφού κάνουν εξόρμηση από το μοναστήρι και σκότωσαν πολλούς Τούρκους εγγλύτωσαν.

«... Κι' Ανδρούτσος εχουχούτισε¹³ με το σπαθί στο χέρι·
“Εδών' Ανδρούτσος ξακουστός, Ανδρούτσος ξακουσμένος,
Μένα με ξέρ' ο βασιλιάς, με ξέρ' ο κόσμος ούλος,
Με ξέρουν και τα Τρίκερα που τάχω 'γω καϋμένα”».

Για τον γάμο τ' Ανδρούτσου με την Ακριβή Τσαρλαμπά, ο Πάσσοβ δημοσιεύει το παρακάτω τραγούδι.¹⁴

«... Κι' Ανδρούτσος έτρωγ', έπινε και στρίφτει το μουστάκι·
“Μουστάκι μου караμπογιά και φρύδια μου γραμμένα,
Νάξερα, ποιός θα σας χαρή και ποιός θα σας γλεντήση”.
Και κάνει τον κατήφορο, στην Πρέβεζα πηγαίνει.
Του στέλν' ο Τσαρλαμπάς χαρτί κι' ένα κομμάτι γράμμα·
Ναρθής Ανδρούτσ' στο σπίτι μου, ναρθής να ξεχειμάσης
Και να σε κάμω και γαμπρό, να παρ'ς την αδελφή μου.»

Από το δημοτικό τραγούδι το αφιερωμένο στον Ανδρούτσο αποσπώ τους παρακάτω στίχους, που έχουν σχέση με το αρματολίκι της Λειβαδιάς

¹¹ Passow Arnold Thomas, *Τραγούδια Ρωμαίικα. Popularia carmina graeciae recentioris*, Λειψία 1860, σελ. 30, αριθ. XXXV, Ο Ανδρούτσος, Πανδώρα 10 U, 1786, Λειβαδιά.

¹² Το μέγα μοναστήρι στο οποίο αναφέρεται η συμπλοκή του Ανδρούτσου με τους Τούρκους στα 1786, είναι κατά τον κ. Τάκη Λάππα το περίφημο μοναστήρι του Οσίου Λουκά.

¹³ Εχουχούτισε = εγιουχάισε και ουσιαστικό χουχταριό.

¹⁴ Passow Arnold Thomas, *ό.π.*, σελ. 36-37, αριθ. XLII, Ο Ανδρούτσος, Πανδώρα 89, 1770-1790, Λειβαδιά.

και των Σαλώνων που εξήταγε να αποκτήσει ο Ήρωας μας, και την απειλή του να κάψει την Λειβαδιά, αν δεν του έδιναν:

«Γράφει ο βεζύρης μπουγιουρντί και στέλνει στον Ανδρούτσο χρυσό μπαξίσι τούστελνε να παρ' αρματολίκι αρματολίκι Λειβαδιάς και όλου του Σαλώνου».

«Προς σας αρχόντοι Λειβαδιάς προς σας κοτζαμπασίδες γλήγορα το μωρασελέ, λουφέ στα παλληκάρια.

Βάζω φωτιά στη χώρα σας, σάς καίω τα σαράϊα

καπνίζω τις κυράδες σας και τις αρχόντισσές σας».¹⁵

Επειδή, φαίνεται, οι αρχόντοι της Λειβαδιάς αντέδρασαν στις αξιώσεις του, ο Ανδρούτσος επραγματοποίησε την απειλή του και έκαψε την πόλη, ή μέρος της. Άλλο δημοτικό τραγούδι για το χαλασμό της Λειβαδιάς από τον Ανδρούτσο δεν μπόρεσα να βρω. Ένα είναι το παραπάνω και άλλο για την καταστροφή του Τρίκερι, ανθούσης και πλούσιας εμπορικής πόλης στον Παγασητικό.

ΕΙΚΟΝΑ 2: Νεαρός Πρεβεζάνος ποδηλάτης στη σημερινή λεωφόρο Ειρήνης, μετά τη συμβολή της με την οδό Χρήστου Κοντού (τότε Γεωργίου Α'), μπροστά (ανατολικά) από τη βόρεια αυλή του 2^{ου} Δημοτικού Σχολείου (Φωτογραφία του 1951, από το αρχείο της Κίνησης Φίλων του Ποδηλάτου)

¹⁵ Λάππας Τ., «Ελληνική Δημιουργία», 15 Μαρτίου 1950.